

PODSTATA SVĚTOVÉ EKONOMIKY

Kompletní text k tématu viz:

KUNEŠOVÁ, H., A. KOCOUREK, P. BEDNÁŘOVÁ, E. CIHELKOVÁ a M. NOVÝ. 2014. Světová ekonomika. Nové jevy a perspektivy. 3. vyd. Praha: C. H. Beck. ISBN 9788074005022. **ÚVOD – HISTORICKÁ PERSPEKTIVA, kapitola 2**

Pojem světová ekonomika je nutné chápat ve dvou rovinách:

- jako vědní disciplínu;
- jako realitu – předmět zkoumání – vědy zmíněné v předchozím bodě.

Světová ekonomika jako vědní disciplína zkoumá jevy a zákonitosti světového hospodářství jako celku i jeho základních součástí. Poznatky, které o světovém hospodářství a jeho vývoji nabývá, zobecňuje a vytváří doporučení pro hospodářskou praxi. Poznatků světové ekonomiky se využívá např. při rozhodování o způsobu zapojení země do mezinárodních ekonomických vztahů nebo při ovlivňování rozvoje národního hospodářství, rozhodování o struktuře produkce apod.

Světová ekonomika je také předmětem zkoumání stejnojmenné vědní disciplíny. V tomto pojetí je světová ekonomika synonymem termínu „světové hospodářství“ a představuje **komplex hospodářství (ekonomik) jednotlivých státních nebo jiných celků, které jsou vzájemně propojené mezinárodními ekonomickými vztahy.** Světová ekonomika však není pouhý **souhrn** ekonomik státních nebo jiných (např. integračních) celků. K základním charakteristikám světové ekonomiky patří **propojenost** mezi těmito celky. Ekonomické vazby mezi nimi se mění, mohou být těsnější nebo volnější. Souhrn těchto ekonomických vazeb vytváří systém, který spojuje jednotlivé národní ekonomiky nebo jiné celky v jednotný světový celek. Světová ekonomika je však zároveň **vnitřně rozporným a heterogenním** celkem, neboť se skládá z různorodých součástí.

V průběhu existence světové ekonomiky lze vymezit její vývojové etapy, které se vzájemně odlišují zvláštními znaky. Mezníky mezi jednotlivými etapami byly komplexní společenské přeměny v některých případech spojené s válečnými konflikty. Dosavadní vývoj světové ekonomiky lze rozčlenit do následujících pěti etap.¹

VZNIK A VÝVOJ SVĚTOVÉ EKONOMIKY

1. etapa: Vznik světové ekonomiky

Světová ekonomika vznikla v poslední třetině 19. století jako výsledek dlouhodobého procesu, který byl doprovázený postupným rozvojem mezinárodní dělby práce. Vznik světové ekonomiky byl podmíněn dvěma faktory.

---

¹ CIHELKOVÁ, EVA a kol. *Světová ekonomika: základní nárys a nový vývoj*. Praha : ETC Publishing, 1997.

Prvním faktorem bylo **vytvoření ekonomicky samostatných subjektů – států - vzniklých většinou na národních principech**. Je faktem, že státy vznikaly v předchozích i následujících obdobích, ale základní struktura moderních států se formovala právě v tomto období.

Druhým faktorem vzniku světové ekonomiky byla **prohlubující se dělba práce**. Tento proces doprovází lidskou společnost po celou dobu její existence. V různých obdobích se realizoval v různých podobách, v 19. století pak vrcholil v podobě rozvoje mezinárodní dělby práce, což umožnily **technické vynálezy a jejich realizace v praxi**.

K rozvoji mezinárodní dělby práce významně přispěl vynález parního stroje, který vedl k postupnému nahrazování manuální výroby strojní velkovýrobou a rychlému růstu produkce, která začala přesahovat domácí spotřebu. Využití parního stroje v dopravě (železnice, parníky) umožnilo obrovský nárůst dopravních kapacit, pravidelnost dopravy a posílilo její nezávislost na přírodních silách. Další technické vynálezy – telegraf a telefon – zase umožnily rychlý a bezpečný přenos informací. Všechny tyto skutečnosti významně podpořily rozvoj mezinárodního obchodu, který byl nejvýraznějším projevem mezinárodní dělby práce. Státy se začaly specializovat jako výrobci, jejich spotřeba však zůstala univerzální. Jako spotřebitelé se tak státy staly závislými na ostatních specializovaných výrobcích. **Mezinárodní dělba práce** postupně nabývala celosvětového charakteru a stala se **základem mezinárodních ekonomických vztahů**, které propojily jednotlivé části světa v celek – ve světovou ekonomiku.

V poslední třetině 19. století se vznikem světové ekonomiky se zároveň završilo vytváření klasického koloniálního systému. Rozvinuté metropole si rozdělily poslední volná území v Africe a Asii (v Latinské Americe naopak vznikaly nové státy ze španělských a portugalských kolonií). Rozhodující část národních ekonomik byla v tomto období založena na převaze tržních principů, i když v koloniích byly také silné prvky příkazového systému z období feudalismu.

Světová ekonomika se tedy zformovala zároveň s koloniální soustavou a vznikla jako **jednotná světová tržní ekonomika** založená na nerovných vztazích mezi rozvinutými metropolemi a zaostávajícími koloniemi – z uvedeného důvodu byla nejen jednotná, ale zároveň i výrazně vnitřně diferencovaná.

2. etapa: Období zesilujících střetů

Tato etapa zahrnuje krátké období od roku 1900 do konce 1. světové války. Hlavním znakem této etapy je rychlý ekonomický rozvoj rozvinutých zemí, který vyžadoval značné surovinové zdroje především z kolonií, a zostřující se mezinárodní rozpory mezi Velkou Británií a Francií na jedné straně, Německem a Rakousko-Uherskem na straně druhé jako zeměmi bez významného koloniálního panství. Územní dělení světa, které trvalo téměř 400 let, bylo na přelomu 19. a 20. století ukončeno, začaly sílit **snahy o nové rozdělení světa**, které by lépe odpovídaly poměru sil mezi rozvinutými zeměmi. Vyvrcholením rozporů mezi rozvinutými zeměmi bylo vypuknutí 1. světové války.

V tomto období rostlo i **národnostní a sociální napětí v některých zemích**, které vedlo ke vzniku nových států na národnostních principech (např. Československo a další státy vzniklé po rozpadu Rakouska-Uherska) a k socialistické revoluci v Rusku,

kteřá odstarkovala existenci duálního systému ve světové ekonomice (systému, ve kterém spolu soupeřily tržní a centřálně pláňované ekonomiky).

3. etapa: Meziválečné období

Toto období lze rozdělit do dvou relativně samostatných fází:

- **20. léta** představovala úspěšné ekonomické období pro státy s tržním systémem. Konjunktura ve druhé polovině 20. let přešla po krachu na newyorské burze v říjnu 1929 do krize, která se vyznačovala mimořádnou hloubkou i délkou a vysokou chronickou nezaměstnaností.
- **30. léta a období 2. světové války:** Pokrizové zotavování tržních ekonomik probíhalo ve 30. letech velmi pomalu.

Na rozdíl od tržních ekonomik Sovětský svaz, který budoval **centřálně pláňovanou ekonomiku**, po celé toto období procházel rychlým ekonomickým rozvojem, během kterého se ze zaostalé agrární země stala relativně průmyslově vyspělá ekonomika. Byl prakticky jedinou zemí, která nebyla zasažena světovou hospodářskou krizí. Tato skutečnost měla velký ohlas v zahraničí a byla spojována se sovětským systémem centřálního pláňování a se společenským vlastnictvím.²

V meziválečném období se také začínají projevovat první známky počínající krize koloniální soustavy, která začala lidovými povstáními v Indočíně a Koreji. Mohutné národně osvobozenécké hnutí se rozvinulo v Číně, Indii, Íránu, Íráku a v Egyptě.

Vyústěním ekonomického a politického vývoje světa v tomto období byla 2. světová válka.

4. etapa: Poválečný vývoj

Tato vývojová etapa zahrnuje období od konce 2. světové války do přelomu 80. a 90. let 20. století. Po skončení poválečné obnovy ekonomik lze vývoj světové ekonomiky v této etapě rozdělit do dvou fází:

1. fáze: 50. a 60. léta

Během této fáze nastalo ve světové ekonomice několik významných změn:

- Na přelomu 40. a 50. let se po vzoru Sovětského svazu začala v některých zemích vytvářet centřálně pláňovaná ekonomika. Světová ekonomika se rozdělila na dvě světové ekonomické soustavy – soustavu států s tržní ekonomikou a soustavu států s centřálně pláňovanou ekonomikou.
- V důsledku rozmachu národně osvobozenéckého hnutí v koloniích došlo v 60. letech k rozpadu koloniální soustavy. Ve světové ekonomice se začala prosazovat velmi početná skupina nových rozvojových zemí resp. rozvojových ekonomik (RE).
- Hospodářské úspěchy Japonska vedly v 60. letech 20. století ke zformování třetího centra světového hospodářství, vznikla tzv. triáda: USA, západní Evropa a Japonsko.

---

² FALTUS, Jozef, PRŮCHA, Václav. *Všeobecné hospodářské dějiny 19. a 20. století*. Praha : VŠE, 1999, s. 43.

Celkově lze 50. a 60. hodnotit jako období relativní prosperity, kdy došlo k urychlení ekonomického růstu v tržních ekonomikách, centrálně plánovaných ekonomikách a rozvojových ekonomikách.

2. fáze: 70. a 80. léta

Na začátku 70. let ve světové ekonomice došlo k hlubokému ekonomickému poklesu, který byl spojený s do té doby neznámou situací – **strukturálními krizemi**. Jednalo se o propojení několika dílčích krizí – krize ropné, surovinové a potravinové – v celkový hospodářský pokles.

Strukturální krize 70. let způsobily rychlejší růst cen paliv, surovin a potravin ve srovnání s růstem cen průmyslových výrobků. Většina zemí musela za srovnatelný objem dovozu směřovat větší množství vývozního zboží. Touto změnou směnných relací utrpěla řada zemí závislých na dovozu surovin a potravin. Naopak zemím exportujícím ropu se rychle zvyšovaly příjmy z exportu této komodity (tzv. „petrodolary“), které ropné země ukládaly do zahraničních bank. Masový příliv petrodolarů do finančních institucí byl jednou z příčin snadné dostupnosti úvěrů pro rozvojové země postižené negativními důsledky strukturálních krizí, což vedlo k rychlému růstu jejich zahraniční zadluženosti.

Strukturální krize však nebyly jediným problémem 70. let. Počátkem 70. let došlo v řadě zemí k rychlému růstu míry inflace. Inflační vývoj vyústil do všeobecné měnové krize, jejímž hlavním projevem byl rozpad existujícího mezinárodního měnového systému. Od roku 1973 v důsledku růstu cen paliv, surovin a potravin se míra inflace zrychlovala a probíhala při současné stagnaci či poklesu výroby. Vznikl nový jev ve světovém hospodářství, tzv. **stagflace, resp. slumpflace**. Všechny tyto okolnosti vedly k vytváření obchodních bariér mezi zeměmi a růstu protekcionismu.

Ekonomické problémy v tržních ekonomikách přetrvávaly ještě počátkem 80. let. Vedle inflace se významným problémem stala také rostoucí nezaměstnanost, která byla důsledkem probíhající restrukturalizace národních ekonomik s cílem snížit surovinovou a energetickou závislost.

V 70. a 80. letech sílily ekonomické a politické problémy v zemích s centrálně plánovanou ekonomikou. V důsledku vyčerpání extenzivních faktorů ekonomického růstu trvale slábla ekonomická výkonnost těchto zemí a silně se projevily nedostatky direktivního centrálně plánovaného řízení ekonomiky. Vyústěním ekonomické a politické krize CPE byly demokratické revoluce a změny politického systému v těchto zemích na přelomu 80. a 90. let.

Ve skupině rozvojových zemí se prohluboval proces ekonomické diferenciaci, který se mimo jiné projevil vytvářením **skupiny nově industrializovaných zemí**, která se svojí ekonomickou úrovní začala přibližovat úrovni vyspělých států.

5. etapa: Současnost

Současná světová ekonomika zahrnuje období od počátku 90. let 20. století.

Na přelomu 80. a 90. let došlo ve světové ekonomice k výrazným změnám: demokratické revoluce v zemích s centrálně plánovanou ekonomikou vytvořily podmínky pro změnu ekonomického systému. Prakticky všechny země s centrálně plánovanou ekonomikou kromě Kuby, Severní Koreje a částečně Číny začaly počátkem 90. let v procesu ekonomické transformace přecházet na tržní systém řízení ekonomiky. Úloha tržních vztahů významně posílila i v asijských zemích s centrálně

plánovanou ekonomikou (Čína, Vietnam). Tržní vztahy se během 90. let ve světové ekonomice rozvíjely v národním i v mezinárodním měřítku a světová ekonomika se tak postupně znovu stala **jednotnou tržní ekonomikou**.

Devadesátá léta 20. století se považují za počátek nové etapy ve vývoji světové ekonomiky, protože světová ekonomika v tomto období získala tyto nové rysy³:

- počátkem 90. let přestala být rozdělená na dvě světové ekonomické soustavy a postupně se měnila v **jednotnou tržní ekonomiku**;
- internacionalizace světové ekonomiky přerostla v kvalitativně vyšší formu, **globalizaci**, s řadou pozitivních i negativních důsledků;
- prohloubil se **diferenciační proces** probíhající mezi rozvinutými tržními ekonomikami a rozvojovými zeměmi i mezi rozvojovými zeměmi navzájem;
- řešení problémů ve světovém hospodářství si vynutilo širší a účinnější **mezinárodní spolupráci**.

---

³ CIHELKOVÁ, EVA a kol. *Světová ekonomika: základní nárys a nový vývoj*. Praha : ETC Publishing, 1997.